

УДК 378

Валерій Орлов

Інститут професійної освіти Національної академії педагогічних наук України

ORCID ID 0000-0002-1843-390X

DOI 10.24139/2312-5993/2025.01/363-371

ІНТЕГРАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ І ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МЕХАНІКІВ АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ

У статті актуалізовано проблему інтеграції фахової і підприємницької підготовки майбутніх автомеханіків, яка, на думку автора, відкриває перед випускниками закладів професійної освіти широкі перспективи успішної кар'єри. Закцентовано увагу на важливості розвитку підприємництва в Україні. Наголошується, що в умовах сьогодення класична освітня парадигма підприємницької освіти, яка носить відтворювальний характер і зорієнтована переважно на репродуктивне знання, практично вичерпала себе і не відповідає вимогам сучасного суспільства. Нова парадигма професійної освіти уможливорює усвідомлення майбутніми фахівцями, в тому числі і майбутніми автомеханіками, сутнісної природи підприємництва, як можливості зробити свій внесок у розвиток суспільства. Обґрунтовано розуміння змісту поняття «підприємець» як енергійної та ініціативної людини, генератора нових ідей, здатного організувати реалізацію цих ідей і досягти успіху у започаткованій справі. Підкреслюється потреба у забезпеченні відповідного навчання педагогів до впровадження підприємництва у підготовку фахівців транспортної галузі.

Ключові слова: професійна освіта, автомеханік, економіка, підприємливість, компетентність, парадигма, майбутній фахівець, роботодавець.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства звертається увага на розв'язання проблемних питань щодо підприємницького виду господарювання, зокрема підготовки майбутніх фахівців різних спеціальностей до самозайнятості, адаптування бізнесу до новітніх цивілізаційних обставин, консультування здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти (далі – П(ПТ)О) з питань молодіжного підприємництва тощо. Згідно з результатами емпіричних розвідок, тривалих педагогічних спостережень і вивчення освітніх практик, проведених науковцями лабораторії професійної кар'єри у межах виконання фундаментальних наукових досліджень Інституту професійної освіти НАПН України викристалізовується об'єктивна потреба конкретизації особливостей підприємницької освіти, сутність якої не обмежується транслюванням знань про специфіку, види, способи і механізми підприємницької діяльності, стимулюванням дій здобувачів професійної освіти у розробленні стартапів, віртуальному проєктуванні інноваційних підприємств і створенні нових робочих місць. Одним із основних завдань новітньої парадигми професійної (професійно-

технічної) освіти має бути актуалізація і розвиток підприємливості кожного суб'єкта освітнього процесу. Означена якість сприятиме не тільки успішній соціалізації випускників закладів П(ПТ)О в умовах ринкової економіки, а й якісно підвищуватиме рівень їхньої професійної діяльності. У такому контексті актуалізується наукова проблема інтеграції фахової і підприємницької підготовки майбутніх фахівців транспортної галузі, що передбачає, зокрема, розроблення й запровадження методик розвитку підприємливості майбутніх автомеханіків.

Аналіз актуальних досліджень. Різномасштабні проблеми підготовки майбутніх фахівців до самозайнятості й успішної бізнес-діяльності розв'язуються в таких тематичних площинах: теорія, історія і методологія підприємницької діяльності (З. Варналій, Б. Железко, А. Карсруд, Р. Кійосакі, О.Криворучко, Т. Лепейко, Л. Лукашова, В. Мадзігон, О. Падалка, О.Романовський й ін.); психологія особистості підприємця і психологічні механізми бізнес-діяльності (Л. Карамушка, О. Креденцер, Т. Кулаковський, Д.Макклеланд, В. Москаленко, Ю. Пачковський, М. Пітерс, Т. Сила, Р. Хізрич, Н.Худякова та ін.); моделі і методики формування та розвитку підприємницької компетентності здобувачів вищої освіти (Ю. Білова, О. Земка, О. Кірдан, А.Молдован, І. Середіна, М. Стрельников, О. Тітова та ін.); концепції і технології підготовки майбутніх фахівців до підприємницької діяльності (С. Алексєєва, Л.Базиль, В. Байдулін, Н. Величко, І. Гриценко, Л. Єршова, Д. Закатнов, Т.Лазанська, С. Прищепа та ін.). Водночас, незважаючи на «потужні напрацювання науковців й багатий досвід освітньої практики, доводиться констатувати, що офіційними підприємцями стають лише від 2 до 10% випускників закладів професійної освіти. Серед них менше половини – це випускники автотранспортної галузі.

Мета статті: звернути увагу на можливості інтегративного підходу до впровадження підприємницької освіти у процес фахової підготовки майбутніх фахівців автотранспортної галузі.

Виклад основного матеріалу. Підготовка майбутніх автомеханіків у закладах П(ПТ)О має на меті формування загальної професійної і спеціальної компетентностей, необхідних для вирішення типових завдань галузей автомобілебудування та автосервісу, що передбачає здійснення виробничої діяльності. Відповідно об'єктами професійної діяльності випускників ЗП(ПТ)О і коледжів визначено процеси, що пов'язані з усіма етапами експлуатаційного циклу автомобільних

транспортних засобів та інфраструктури автомобільного транспорту. Під професійною компетентністю автомеханіка розуміють «професійні та особистісно-значущі якості фахівця, до яких відносяться: практичний досвід у проектуванні й конструюванні вузлів і агрегатів автомобіля, постановка роботи структурних підрозділів, виконання технологічних процесів і організаційних видів робіт під час обслуговування автомобіля, експлуатації та реконструкції вузлів і агрегатів автомобіля» (Макієвський, 2021). Не викликає сумнівів, що сформований високий рівень «загальної професійної і спеціальної компетентностей» уможливить успішний початок розвитку професійної кар'єри фахівця на його першому робочому місці, але як свідчать результати наших досліджень, більшість випускників закладів П(ПТ)О і фахових коледжів не бажають бути найманими працівниками, а мріють про відкриття власної справи, про підприємницьку діяльність (Алексеева, Базиль & Орлов, 2023).

Підприємницька діяльність, як у всьому світі так і в Україні, визнана провідною рушійною силою економічного розвитку суспільства, а підприємництво важливим детермінантом зміцнення конкурентоспроможності національної економіки. Завдяки цьому поступово утверджуються нові моделі економіки й способи господарської діяльності. Відповідно до інформаційно-аналітичних матеріалів Державної служби статистики України за довоєнний час: успішно функціонували 81,2 % об'єктів малого підприємництва, 14,3 % – середнього (Інформаційно-аналітичні матеріали, 2021). У зв'язку з цим існує об'єктивна потреба підготовки ініціативних, цілеспрямованих фахівців, здатних не тільки започаткувати соціально затребувану справу, а й успішно провадити підприємницьку діяльність, продукувати й реалізовувати інноваційні ідеї, що сприяють позитивним соціальним змінам, зокрема, підвищенню рівня добробуту окремих громадян і суспільства загалом, створенню додаткових місць для працевлаштування, виробництву соціально затребуваної продукції. Зважаючи на викладене, актуалізується необхідність у виконанні дослідження щодо забезпечення якісної підготовки учнівської молоді до здійснення підприємницької діяльності, зокрема з'ясування сутнісних характеристик індивідуально-особистісних якостей, сукупність яких уможливорює професійний успіх випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Сучасне законодавство як ЄС так і України враховує, що підприємництво це значний внесок в економіку країни, і спрямоване на

підтримку такого прагнення. Суспільство прагне побудувати кращий світ у XXI столітті, де економіка націй розвиватиметься завдяки високоякісній робочій силі, створеній системою професійної освіти. Тому в країнах ЄС викладачів закладів освіти закликають до впровадження у освітній процес, зокрема у підготовку фахівців з обслуговування, експлуатації та реконструкції вузлів і агрегатів автомобіля підготовку до підприємництва. У країнах із слабкою економікою, зокрема таких як Нігерія, на державному рівні обговорюються виклики автомобільних технологій у розвитку підприємництва. У нормативних документах розглядається концепція розвитку підприємництва, роль уряду та неурядових організацій, виклики автомобільних технологій у розвитку підприємництва, відсутність практичної навчальної програми та недостатнє фінансування. Пропонується частіше переглядати навчальні плани і можливості забезпечувати відповідне фінансування (Okuta Segun, 2014).

Практично в усіх закладах П(ПТ)О України викладається курс «Основи підприємницької діяльності», створюються Центри кар'єри (або консультування з кар'єри). Особливо плідною є ця робота, коли вона здійснюється у співпраці з державними центрами зайнятості. Проте ретельний аналіз змісту цієї роботи дає підстави говорити про наявність низки недоліків. У програмах і посібниках, що застосовуються у процесі професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників до підприємницької діяльності акцентується увага, переважно, на засвоєнні знань про підприємництво, економіку відповідної галузі. Відтак результатом таких занять є, зазвичай, накопичення знань, умінь, навичок, незважаючи на те, що на офіційному рівні декларується реалізація компетентнісного підходу до розвитку особистості.

В умовах сьогодення класична освітня парадигма, яка носить відтворювальний характер і зорієнтована переважно на репродуктивне знання, практично вичерпала себе та не відповідає вимогам сучасного суспільства. Така парадигма підготовки майбутніх фахівців формувалася в Україні на основі твердження, що кар'єра – це швидке й успішне просування по службовій, суспільній, науковій та іншій діяльності, досягнення популярності, а підприємництво – це господарська діяльність задля досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку (Господарський кодекс України, 2003).

Варто зауважити, що наразі спостерігається динамічне становлення інформаційно-технологічного суспільства, в якому процеси

генерації, інтеграції та поширення знання стають пріоритетними, що, на нашу думку, повинно позитивно позначитися на формуванні нової парадигми як освіти в цілому, так і окремих освітніх концепцій і систем. Абсолютно виправдана в такому соціальному контексті необхідність уточнення, а в деяких випадках і перегляду цілей і завдань і, відповідно, оптимізації змісту професійної освіти, спрямованої на задоволення потреби суспільства у фахівцях (кваліфікованих робітниках), які володіють такими конкурентно значущими якостями, як компетентність, адаптивність, самостійність, творча ініціатива, підприємливість тощо. Інтеграційні процеси у світовій економіці і тенденція до глобалізації свідчать про те, що молоді фахівці зможуть конкурувати на міжнародному ринку праці лише за умови відповідності системи освіти в Україні вимогам світового співтовариства.

Такою вимогою є перехід від авторитарно репродуктивної парадигми, на якій ґрунтується знаннява системи освіти до освітньої парадигми нового часу. орієнтованої на вироблення нової системи цінностей у молоді і нових суб'єкт-суб'єктних відносин між педагогом і студентом, коли педагог більше допомагає вчитися, консультує, ніж навчає здобувача освіти. Згідно нової парадигми ми маємо мотивувати до навчання, актуалізувати у здобувача власну систему цінностей. Перед нами постає завдання подолання технократизму освіти; забезпечення освітнього процесу новими методиками гуманістичного спрямування.

Нова парадигма професійної освіти уможлиблює усвідомлення майбутніми фахівцями, в тому числі і майбутніми автомеханіками, того, що підприємництво – це не шлях до наживи, а можливість зробити свій внесок у розвиток суспільства, водночас підприємець – це енергійна та ініціативна людина, генератор нових ідей, здатна організувати реалізацію цих ідей і досягти успіху в започаткованій справі. На такій основі будується наше уявлення про підготовку майбутніх фахівців транспортної сфери – як напрям підвищення рівня зайнятості серед молоді та створення нових підприємств і додаткових робочих місць (Орлов, 2024).

Сучасний роботодавець в ідеалі вважає, що людина, яка отримала професійну освіту, влаштовуючись на роботу прийде не лише за інструкцією, що і як вона має робити, а з пропозицією як вдосконалити виробництво хоча б на конкретному робочому місці і розрахунки про те, як можна досягти успіху. Тобто з підприємницькою

пропозицією. Такий працівник може розраховувати на успішну кар'єру згідно із новою парадигмою доби інформатизації та цифровізації.

Однією з провідних характеристик успішного підприємця є підприємливість. Означена ділова якість людини уможливорює, передовсім, її успішне працевлаштування й посилення особистісного потенціалу, виявляється як, по-перше, здатність на високому професійному рівні проводити заходи, виконувати службові функції, спрямовані на досягнення певних результатів ефективності праці, що дають прибуток; а, – по-друге, як сукупність умінь генерувати нові ідеї, ініціативи щодо підприємницької діяльності та перетворювати їх на цінності щодо інших (Енциклопедія освіти, 2021; 760).

Згідно з новою парадигмою програми з підготовки до підприємництва кваліфікуються як освіта для кар'єри у підприємстві, якщо вони включають принаймні два з наступних елементів:

1) розвиток особистісних якостей і загальноприйнятих (горизонтальних) навичок, які є ознакою сформованої підприємливості, підприємницького мислення та поведінки;

2) підвищення обізнаності здобувачів професійної освіти щодо самозайнятості та можливостей кар'єрного зростання у підприємстві;

3) робота над бізнес-проєктами, створення стартапів та керування міні-компаніями;

4) оволодіння конкретними діловими навичками і знаннями про те, як розпочати й успішно розвивати бізнес.

Підприємницькі програми та модулі пропонують майбутнім автомеханікам розширити бачення свого професійного майбутнього, сприяють формуванню творчого мислення, здатності ефективно вирішувати проблеми, об'єктивно аналізувати бізнес-ідеї та спілкуватися з партнерами. Сформувані уявлення про створення нетворкінгу, мета якого полягає в тому, щоб за допомогою кола друзів і знайомих максимально швидко і ефективно вирішувати складні життєві завдання і бізнес-питання (наприклад, створення СТО, знаходження клієнтів, підбір кращих співробітників, залучення інвесторів). Майбутні автомеханіки почуваються більш впевнено під час проєктування власного бізнесу, якщо вони зможуть перевірити свої ідеї в сприятливому освітньому середовищі. Однак переваги підприємницької освіти не обмежуються стимулюванням стартапів, проєктуванням інноваційних підприємств та нових робочих місць. Важливим є формування і розвиток

підприємлих у кожного майбутнього фахівця. Це не означає що ми ставимо завдання зробити кожного автомеханіка підприємцем. Така мета є недоцільною, нереальною і непотрібною. Сформована у закладах професійної освіти підприємливість – це особливість кожного випускника, яка свідчить про його ділову активність, ініціативність, креативність, впевненість у собі та інші підприємницькі якості. Така якість майбутнього автомеханіка формується якщо викладачам, майстрам виробничого навчання, педагогічним працівникам вдається інтегрувати фахову і підприємницьку підготовку. Найпростіший приклад: в процесі оволодіння певними операціями з обслуговування автомобіля обговорити вартість якісно виконаного завдання у приватному СТО. Можливості зменшення собівартості операції з одночасним зростанням якості її виконання. Предметом обговорення можуть бути різні бізнес-ідеї. Головне змінити ставлення до виконання завдання як чергової роботи на оцінку, а мотивувати оволодіння професійними навичками як шлях до успішної кар'єри і бізнесу.

Характерною рисою сучасного молодого підприємця є підприємницька компетентність, яка у поєднанні з професійною і спеціальною стає надійним підґрунтям здатності людини перетворювати ідеї в дії. Йдеться про підприємницьке мислення, генерування інновацій та прийняття ризику, а також здатність планувати та приймати рішення спрямовані на досягнення цілі.

В епоху цифрових трансформацій особливої значущості набувають такі семантико-змістові аспекти дефініції підприємливості: здатність генерувати цікаві ідеї, згуртовувати зацікавлених ровесників, трансформувати згенеровані ідеї в дії задля досягнення успіху в самореалізації тощо (Алексєєва та ін. 2023). Йдеться про сформовану в закладі професійної (професійно-технічної) освіти здатність до інноваційного підприємницького мислення, усвідомлення ризиків, а також про лідерські якості, вміння розробляти бізнес-план, координувати роботу з розроблення відповідного бізнес-проєкту і, головне, – здатність доводити справу до отримання прогнозованих результатів (Базиль & Орлов, 2022).

Висновок. Перспективним для розвитку системи професійної освіти позиціонуємо інтегративний підхід у підготовці майбутніх фахівців до професійної діяльності й підприємництва, а також забезпечення відповідного навчання педагогів до впровадження підприємництва у підготовку фахівців транспортної галузі.

ЛІТЕРАТУРА

- Bazyl, L., & Orlov, V. (2022). Innovative consulting technologies for youth entrepreneurship in the professional education system. *Modern technologies for solving actual society's problems: monographs*. Edited by Oleksandr Nestorenko and Iryna Ostopolets. Publishing House of Katowice School of Technology, 2022. P. 64-74. URL: <https://cutt.ly/iNIW30S> ISBN 978-83-965554-4-1, DOI: 10.54264/M016
- Базиль, Л., & Орлов, В. (2022, жовтень 27-28). Молодіжне підприємництво – ефективний напрям відновлення повоєнної економіки Української держави. In *Відкрита наука та інновації в Україні 2022: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції* (с.148-152), Київ: Видавництво УкрІНТЕІ, Режим доступу: <http://doi.org/10.35668/978-966-479-129-5> (Bazyl, L., & Orlov, V. (2022, October 27-28). Youth entrepreneurship is an effective direction for the restoration of the post-war economy of the Ukrainian state. In *Open Science and Innovation in Ukraine 2022: Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference* (pp. 148-152), Kyiv: UkrINTEI Publishing House, Access mode: <http://doi.org/10.35668/978-966-479-129-5>).
- Інформаційно-аналітичні матеріали Державної служби статистики України.* Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> (*Information and analytical materials of the State Statistics Service of Ukraine*. Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua>).
- Okuta Segun Challenges of Automobile Technology in Entrepreneurship Development* https://www.researchgate.net/publication/279742646_Challenges_of_Automobile_Technology_in_Entrepreneurship_Development
- Макієвський, О. (2021). Формування професійної компетентності майбутнього автомеханіка на основі системи практико-орієнтованих завдань. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 3 (107). (Makievsky, O. (2021). Formation of professional competence of the future auto mechanic based on a system of practice-oriented tasks. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 3 (107)).
- Теоретичні і методичні основи підготовки майбутніх кваліфікованих кадрів до підприємницької діяльності в умовах розвитку малого бізнесу:* монографія (2023). Київ: ІПО НАПН України. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/735406/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D2023.pdf> (*Theoretical and methodological foundations of training future qualified personnel for entrepreneurial activity in the conditions of small business development: monograph* (2023). Kyiv: IPO NAPS of Ukraine. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/735406/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D2023.pdf>)
- Господарський кодекс України. Стаття 42. Підприємництво як вид господарської діяльності.* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (*Economic Code of Ukraine. Article 42. Entrepreneurship as a type of economic activity*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>).

SUMMARY

Orlov Valerii. Integration of professional and entrepreneurial competences of future motor transport mechanics.

The article addresses the issue of integrating professional and entrepreneurial training of future auto mechanics, which, in the author's opinion, opens up broad prospects

for a successful career for graduates of vocational education institutions. Attention is focused on the importance of entrepreneurship development in Ukraine. It is emphasized that in today's conditions, the classical educational paradigm of entrepreneurial education, which is of a reproducible nature and is focused mainly on reproductive knowledge, has practically exhausted itself and does not meet the requirements of modern society. The new paradigm of vocational education makes it possible for future specialists, including future auto mechanics, to realize the essential nature of entrepreneurship as an opportunity to contribute to the development of society. The understanding of the meaning of the concept of "entrepreneur" as an energetic and proactive person, a generator of new ideas, capable of organizing the implementation of these ideas and achieving success in the initiated business is substantiated. The need to ensure appropriate training of teachers for the introduction of entrepreneurship into the training of specialists in the transport industry is emphasized.

Key words: vocational education, auto mechanic, economy, entrepreneurship, competence, paradigm, future specialist, employer.